

Гордана Ђерић

Институт за европске студије, Београд
gordanadjeric9@gmail.com

Херојски крој за европско одело: редизајн политике сећања Србије на почетку 21. века*

Апстракт: Полазећи од несумњивог утицаја јавности на стварање друштвене кохезије, у тексту се преиспитује теза социјалне условљености обликовања колективног сећања од политичке антиципације савремених и будућих потреба друштва. Ова теза, илустрована анализом реизградње сећања на Доситеја Обрадовића у дискурсу штампе, разматрана је у контексту друштвених промена након две хиљаде године и настојања државе за прикључењем Европској заједници. Осим у контексту непосредне политичке афирмације идеје о припадности српског народа овој Заједници и обезбеђења њеног културолошког темеља, случај употребе Доситеја третиран је као један од могућих приступа у истраживању начина на који је званична Србија почетком 21. века своју "лошу прошлост" покушала да превазиђе инструментализацијом "корисне прошлости".

Кључне речи: колективно сећање, политика сећања, мастер-наратив, јавност, Доситеј Обрадовић

Од нове власти све ново почиње. И прошлост постаје нова и другачија са сваком променом власти. Такав утисак постиже се ретроспективним дотеривањем садржаја културног памћења и поновним тематизовањем "корисне прошлости". У интерпретацијама оживљава оно што може имати употребну вредност у новим приликама, траже се примери који поткрепљују владајуће тежње: све што је изван "бираних чињеница" или би могло да поквари јединствену слику актуелне потребе, занемарује се, заборавља. Реч је о (ре)изградњи културног сећања – стварању новог друштвеног мита¹ наглашавањем изабраних садржаја прошлости и њиховим

* Текст је настао као резултат рада на пројекту бр.179014 који се реализује под покровитељством Министарства просвете и науке Републике Србије.

¹ Појам културног сећања и појмови мита и идеологије вишеструко су повезани, каткад и узајамно заменљиви. У трагању за прецизнијим одређењем колективног сећања (у оквиру којег културно сећање има важну улогу) Алаида Асман појмовне недоумице око ових феномена разјашњава *промењеном парадигмом*, насталом шездесетих и седамдесетих година прошлог века, до када су феномени

прилагођавањем актуелним приликама. У том процесу, који је поуздани показатељ друштвеног планирања догледне будућности, применљивост и политичка употребљивост иду испред строго схваћене научности или историјско-теоријске радозналости: у фокусу су практичне и политичке потребе садашњег тренутка, ретко нова истраживачка сазнања. Зато је колективно сећање друго име за ону (културну) историју, тј. њену интерпретацију коју држава намеће као једину ваљану и зато је званична прича о колективној прошлости увек прича о нашој садашњости. С друге стране, то је поступак у коме се колективно претварамо да знамо оно што не знамо и да не знамо оно што знамо. Успешност те симулације и, коначно, успешност саме заједнице мери се степеном прихватљивости онога што не знамо као нечега што је несумњиво тако.

Независно од поучавања и уско схваћене историографске прецизности, која је такође одабир чињеница, реинтерпретацијом селективних садржаја културне прошлости и њиховим ритуалним понављањем не умањује се јавна потреба да се њима надахњују ново време и поредак. Напротив, опште је место да је пажљиво одабрана и (ре)интерпретирана културна прошлост у буквалном смислу речи *корисна прошлост* за кохезију заједнице и артикулацију њених савремених тежњи и циљева. У том процесу, јавност² – са не тако различитим гласовима како би било очекивано – постаје важан, ако не и најважнији механизам профилисања друштвеног сећања, схваћеног попут чворишта историјских и митских представа, културне производње и савремене политике. Из укупности ових односа може се ишчитавати оријентација друштва. Њу својим утицајем на институције, и посебно на јавно мњење, намеће држава,³ јер више од

које данас описујемо у категоријама конструисаног и социјално имагинарног углавном именовани појмовима *мита* и *идеологије*. Свим овим појмовима заједничка је функција редукције и интерпретације историјске догађајности из заинтересоване, ситуативно употребљиве перспективе: "У том смислу, мит је утемељујућа повест која историзацијом не пролази него уместо тога добија трајно значење. Захваљујући том значењу, прошлост постаје стално присутна у садашњости једног друштва, из тог значења друштво црпи оријентациону снагу за будућност." Асман 2011, 44. Више о колективном сећању као дисциплини, међуусловљености овог феномена с историјом, политиком и културом: Roediger & Wertsch 2008, 9-22; Assmann 2006, 45-78; Vahtel 2001; Nora 2006, 21-45; Halbwachs 1992.

² О односу културе сећања и јавности: Ashton & Kean 2009; Samuel 1994.

³ Не улазећи у разматрање питања утицаја политичког система на јавност и обратно, искристалисало се мишљење да у случају постјугословенских држава ни медији ни однос власти према медијима нису битно измењени у односу на комунистички период: медији су коришћени као средства контроле и обликовања ставова, дакле, на исти начин како је то чињено у комунизму. За савремено

писаца историјских уџбеника масовни медији сада обликују историју, па и њене будуће чињенице.

Редизајнирањем и јавним представљањем селективно изабраних вредности "корисне прошлости" власт симболички озакоњује актуелни друштвени поредак и кристалише савремене тежње друштва. Овај, у теоријском смислу, осетљиви процес – сличан преговарању у коме се и добија и губи – у пракси се понајвише тиче грубог уплитања садашњих и претпостављених будућих друштвених потреба у резервоар културне прошлости, а мање карактера самих вредности у времену када су настале. Најшире схваћено, осмишљено дотеривање културне историје постаје питање јавне рефлексije идеологије и колективног идентитета односно њихове међузависности. У нешто другачијем појмовном апарату саодноса политике и културе, то је питање начина прилагођавања националног *мастер-наратива*⁴ савременим изазовима и новим друштвеним приликама.⁵ Оно је такође питање употребе конститутивних друштвених митова

стање у Србији: <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/sr-Cyrl-CS/radio-televizija-i-stampa/cid1037-1751/vlast-kontrolise-medije-preko-ilasa-i-saper>

⁴ Под појмом *мастер-наратива* подразумевам причу у којој се једна нација осмишљава и саморазумева као посебна у односу на друге. Нешто другачије одређење појма мастер-наратива, према коме се њиме описује "рођење нације" видети у: Zerubavel 1995 и Давид 2009.

⁵ Упркос различитости парадигматских и појмовних оквира у којима су третирана питања значаја осмишљавања прошлости у контексту нације, искристалисало се мишљење да она и не постоји без "сећања о себи" и приче у којој се саморазумева као посебна. Било да ту причу именујемо "идентификацијским обрасцем", "социјалном поетиком" (Херцфелд) или "мастер-наративом", у српском случају њену окосницу чиниле су легенде доминантних митова, косовског и светосавског, епска поезија са патријархално-традиционалним скупом вредности и посебно национално-романтичним мотивима јунаштва, идеалима слободе и сличним садржајима херојске (борачке) идеологије. Смисао српске идентитетске поетике, засноване на односу (националне) слободе и жртвовања врхуни у, локалним условима прилагођеној, хришћанској легенди о задобијању "небеског царства", односно колективне части, самоодрицањем од земаљског живота. Континуитет ове поетике у националном смислу прекинут је 1945. године, али херојство, слобода и жртва остају доминантни тропи у конструисању нове југословенске заједнице, бивајући прекодификовани у класном, револуционарном и југословенском кључу НОР-а. Слабљењем југословенске заједнице, херојска поетика у националном контексту поново оживљава осамдесетих и деведесетих година прошлог века; на различите начине компромитована током рушења Југославије, почетком овог века, њене носеће вредности (херојство, борбеност) препознатљивим стратегијама инструментализације преносе се на друге, нетипичне домене. О континуитету наратива борбености и херојства кроз време у Србији, детаљније: Давид 2009, 139-171; Вахтел 2001. О структурним паралелама митске поетике балканских народа (која је деведесетих година прошлог века била доминантна у српској историографији).

из перспективе антиципације будућности и очекивања од ње. Апстрахована на шире односе, анализа ових питања може указивати и на унутрашње поимање статуса нације у оквиру јачања глобалних процеса и преноса дела суверенитета националне државе на наднационалне политичке, економске и правне институције. Ово питање у ужем смислу може бити третирано као питање прилагођавања хуманистичких дисциплина процесима друштвеног преображаја, односно стратегије којом њихови представници покушавају да буду корисни и да задрже своје позиције у промењеном систему: да путем интерпретације културе потврде свој друштвени ангажман. Коначно, начин третирања питања прошлости друштва непосредно показује да ли је оно способно за саморефлексију и како се са својим наслеђем суочава и носи.

Више од одговора на ова питања у даљем тексту занимаће ме механизми инструментализације значења кључних појмова наслеђених оквира друштвеног сећења у постпетооктобарском контексту, када је у национални излог требало ставити неку нову слику и поруку, другачију од претходне. Будући да је недостатак традиције, па и спремности, за одговарајуће аргументоване и отворене расправе у Србији по овим питањима белодан и да минули период осим кроз замрзнуте парapolитичке флоскуле ("деведесете", "комунизам", "Милошевић") није дошао до свог језика, о савременој политици сећања просуђиваћу путем студије случаја, у намери да кроз фрагмент илуструјем начин на који је након петог октобра 2000. године семантички преслагана "корисна" и "непотребна прошлост" и како је, односно како није, форматиран карактер пожељне слике заједнице.

Контекстуализација измене мастер-наратива

Друштвени контекст у коме се одвијало реконструисање представа о националној прошлости, односно редефинисање мастер-наратива, углавном је познат. Након неславног краја југословенске заједнице нове експерименталне државе настале на њеном тлу биле су суочене с двоструким задатком: да створе или обнове свој идентитет и да истовремено своје вредности и стандарде прилагоде европским. Речју, да (п)остану "своје" и да се трансформишу према захтевима ширих интеграција, сада европских. Ти процеси, с изузетком Словеније, ишли су тешко, па се и овај задатак с временом претворио у очекивање немогућег: мада су упорно и досадно симулирале и једно и друго, пробне постјугословенске др-

десетих година у публицистичкој и академској литератури о распаду Југославије била инструментализована као српска "перверзна специфичност") с митовима западних народа, више: Тодорова 2011, 34-39.

жаве за двадесет година од уништења Југославије нису (п)остале ни "своје" ни "европске".

У ком ће смеру ићи "прогнозе прошлости" у Србији било је јасно већ падом Милошевићевог режима.⁶ Званично перципирана као једина зачетница и губитница последњих ратова, Србија је имала "лошију прошлост" од осталих постјугословенских експерименталних држава, па је, сходно том уверењу, и нову причу о себи измишљала с реторичким отклоном не само од непосредне ратне прошлости него и од конститутивних митова културног памћења инструментализованих у том периоду. Била је то наводно једна нова Србија, која није имала никакве везе са својом дотадашњом причом о себи. Представници њеног политичког и интелектуалног естаблишмента нису успели, ако су то уопште и покушавали, нити да промене доминантну интерпретацију уништења Југославије нити да антиципирају њене тешке консеквенце нити да се суоче с њима.⁷ Реторички, након двехиљадите године, инсистирали су на наративу према коме се Србија "одувек залагала за европске норме и вредности",⁸ па је инструментализација наслеђа које се уклапало у овај наратив била очекивана стратегија званичног новопредстављања.⁹

⁶ О условима и ставкама неформалних и формалних уговора за помоћ српској "изборној револуцији" 2000. године, међу којима је прихватање "званичне верзије" ратова деведесетих, пише Слободан Наумовић у тексту "Да ли је Фауст био Отпораш?" (2007, 103-117). У контексту тих услова може се разумети каснији политички однос према наслеђу најближе прошлости кроз низ поступака и чинова, од извињавања председника суседима до Декларације о Сребрници, који су се, с обзиром на читљивост разлога који су их покретали, кратак период од завршетка сукоба, као и приступ – "обављање посла", "извршење задатака", "преузимање одговорности", "одржање речи" и слично – показали неискреним и неуверљивим или, у зависности од средине и идеолошке перспективе из које су посматрани, сви ти чиновници били су или недовољни или сувишни.

⁷ Према познатом моделу потискивања одговорности нација губитница ратова (Асман 2011, 217-234) кривица за "лошу прошлост", иако прихваћена у име нације, реторички је на унутрашњем плану замагљивана наведеним флоскулама ("деведесете", "комунизам") уз апологетску стратегију свођења одговорности на "Слободана Милошевића" који накнадно, симплификавањем и преувеличавањем истовремено, у тим дискурсима улогом "злочинца" ("балканског касапина") обавља функцију "жртвеног јарца" чиме сви остали бивају амнестирани.

⁸ Давид 2009, 166.

⁹ Брзометно престојавање резултовало је индивидуалним и колективним техникама заборављања и прећуткивања у корист, за то време, не само погодније будућности него и прошлости. Баш због тога, истина је била најудаљенија, недостижна дестинација: јавне дебате или дијалогизације питања културног и историјског наслеђа у новом контексту није било, а смер и тон интерпретација прошлости осим вршилаца власти давали су државни аналитичари, углавном ус-

Година 2000. требало је да буде година општег дисконтинуитета, њен формативни нулти час, када је селекцијом и самозаборавом требало направити бољу позорницу прошлости за долазећу будућност и на политичком и на културном плану. Након тог времена Србија се званично представљала као мала, безначајна и слаба држава, историјски увек на "правој страни", безмало у друштву анђела. Дискурсом *кашњења и сустизања*¹⁰ објашњавао је нови процес у коме је мантра о *убрзаном напретку* требало да буде и главни хомогенизујући фактор.¹¹ Интегрални део дискурса о *друштвеном убрзању* били су позиви на окретање од прошлости и превазиђене жртвене реторике – дотадашња легитимација (славном) прошлости збрисана је нарративима о друштвеној легитимацији (светлом) будућности. Заборав и колективна безличност били су у самој основи званичне деконструкције колективног сећања након 2000. године: ништа се у новом назовисећању није обраћало препознатљивом, осећајном или рефлексивном – бежало је од свега. На обликовање заједнице као *земље без својстава* (Менасе) упадљиво је упућивао државни календар, односно његово одсуство током целе деценије, прописујући да се осим религијских¹² и међународних празника¹³ нерадно обележава једино Дан државности.¹⁴ Заједничко назовисећање грађено је углавном на брисању симболичких означитеља претходног, у савременом контексту, непотребног сећања, уз интенцију да се ново не спецификује или бар од-

путно, уз коментарисање актуелних политичких тема. Ипак, утисак је био да су смер политике прошлости више диктирали дисперзивни центри и инстанце изван заједнице него она сама.

¹⁰ О појму *заосталости* у који аналитички укључује и наратије о кашњењу: Тодорова 2010, 11-52.

¹¹ Кључне речи овог периода углавном су покривале домене просторно-временских одредница: *европеизација, транзиција, децентрализација, стабилизација, регионализација, приступање, мапа пута* и слично. У јавној употреби коришћене су на нерелевантан, есенцијалистички или саморазумљив начин, остајући нејасне и/или банализоване у ширем разумевању (попут легитимацијских флоскула поретка без чврстог значења и садржине) највише због неефикасности и дуготрајности процеса на које су се односиле.

¹² Божић, Ускрс, Рамазански бајрам, Курбан бајрам, Јом Кипур.

¹³ Нова година и Први мај.

¹⁴ Амнестичку природу сећања државе и њено оклевање да се конституише можда најбоље илуструје стање државног календара, будући да ни на крају 2011. није установљен. Наиме, у време настанка овог текста у скупштинску процедуру стигли су владини предлози нових празника: према њима, 11. новембар био би помен на невино пострадале, тј. примирје у Првом светском рату, 21. октобар сећање на жртве Другог светског рата, а Срећење – Дан државности празновао би се два дана, 15. и 16. фебруара.

http://www.b92.net/info/komentari.php?nav_id=551571

ложи. Таквим приступом створена је заједница која је више била обележена оним што прећуткује, заборавља или скрива него оним што званично памти и празнује. Садржаји и ближе и даље прошлости који су кварили амнестичке функције нових наратива о "убрзању"¹⁵ били су (упркос испуњењу "обавеза", које је такође интерпретирано у функцији "убрзања") званично игнорисани. Наравно, они нису били и заборављени, не само због сталног подсећања дела међународне заједнице на блиску "лошу прошлост", него и зато што је однос између запамћеног и заборављеног¹⁶ ипак сложенији од оног какав би креатори политике памћења прижељкивали.¹⁷ Најкраће, навика стварања пактова ћутања и табуа у дискурсу непоздана је стратегија изградње колективног сећања, "јер трауматска прошлост, која није предмет сећања, почиње да аветиња".¹⁸

С друге стране, у напорима изградње идентитета без посебних својстава изван захтева европских интеграција и преосмишљавања прошлости након изборно-револуционарне двехиљадите године, политичка мобилизација сећањем никако није била искључена као стратегија из ових процеса, али су референтне тачке инструментализације прошлости измењене. Како се оне углавном нису рефлектовале у државном календару и другим типичним означитељима колективног сећања, или су се рефлектовале својим одсуством, смер званичног поступања с прошлосту у овој деценији истраживаћу у другим изворима, оним који сугеришу перспективистички, политички заинтересован карактер (де)конструисања културног сећања.

Неартикулисање у језику и немост по најважнијим питањима истовремено су одговор и симптом покренутих проблема политике сећања у овој деценији, у којој су парализа сећања, заборав и амнезија биле интенционалне званичне стратегије.¹⁹ У ширем теоријском контексту оне се

¹⁵ Ако су народи оно што о себи знају да испричају, онда су Срби по свом званичном представљању у првој деценији 21. века били најсличнији машинама које функционишу на енергији чији ће извори тек у будућности бити откривени.

¹⁶ О типовима друштвеног заборављања и потискивања, могућности "заборавља заборављеног", те о друштвено-нормативној функцији ових феномена: Асман 2011, 217-233; Connerton 2008, 59-71; Jefferson & Conway 2008, 279-285; Antonicijević 2009, 167-197.

¹⁷ Историја краја Југославије и комунизма показује да управо потиснути садржаји прошлости имају трајнији мобилизацијски потенцијал од оних који се званично фаворизују, будући да ови други трају колико и идеологија која их промовише. Више: Ђерић 2010, 51-87.

¹⁸ Асман 2011, 324.

¹⁹ Упоредо са дефицитом сећања у овом периоду било би важно испитивати дефицит туговања и саосећања који су, према мишљењу Алаиде Асман, узајамно условљени. Ернест Ренан такође говори о важности туговања и жалости у

могу тумачити као пратећи поступак оног типа конструисања политике прошлости која занемарује историјска искуства у корист, мање или више, апстрактних вредности. Ипак, уместо очекиване анализе политика ћутања и (само)заборављања, као доминантног односа према индивидуалној и колективној прошлости у овој деценији, предност ћу дати поступку ресемантизације, тј. *значењског преосмишљавања* наратива заједнице²⁰ у генерисању нових порука. Средиште интересовања је на званичном приступу културном наслеђу²¹ и постављању семантичке сцене за нови оквир памћења; реч је о анализи смера преображаја аутопромотивног колективног мита у овом периоду – анализи синегдохског типа у којој се из фрагмента може ишчитавати целина и наслутити одговори на напред наведена шира покренута питања.

"Округле годишњице" и срећне околности нове канонизације Доситеја Обрадовића

Будући да је осим у случају Доситеја Обрадовића српска веза с европским Просветитељством, које је у реторичкој основи културног сећања Европске заједнице, скоро испражњена од садржаја, овако сложена тему покушаћу да приближим анализом управо његове симболичке и политички функционалне улоге у домаћој јавности последње деценије, преиспиту-

одржању континуитета и јачања сећања нације, речима да је она *велика солидарност, која почива на осећању жртве, која је поднесена и која је спремна да се и даље даје*. Видети више: Репан 1996 (1882), 48-61; Асман 2011, 134-140.

²⁰ Овај поступак тиче се преформулисања културних датости и тзв. "нарастања информација", при чему од суштинске важности нису нове поруке него нови кодови или, језиком културе сећања, оквири памћења. Више: Лотман 2000, 15-172.

²¹ Сличну ситуацију савременој у погледу приступа наслеђу и осмишљавању националне културе, а показаће се и изнађених стратегија и решења, Срби су имали пред почетак Првог светског рата и стварање Југославије. Тадашње генерације уметника и писаца од својих претходника разликовале су се по томе што су се "далеко више посвећивале мултикултуралној синтези него посрбљавању. (...) Као резултат настао је један низ уметничких дела који се савременицима чинио 'српским' по форми, а европским, тј. хрватским по садржају" (Вахтел 2001, 67). Занимљиве паралеле између почетка овог и прошлог века у културном контексту могу се наћи и на персоналном нивоу, међу глобално најугицајнијим уметницима с овог поднебља, Мештровићем тада и Кустурицом данас: "Била је довољно сензационална већ и сама чињеница да један бечки ђак и веома поштован уметник окреће леђа централноевропској култури да би се придружио српским 'варварима'. Међутим, још сензационалнији били су радови које је у Риму изложио, фрагменти његовог Косовског или Видовданског храма." Вахтел 2001, 69.

јући двоструку условљеност савременог реконструисања културног сећања и његове јавне организације кроз ангажовање европско-просветитељских²² и национално-романтичарских оквира тумачења. Ови први извори и у академском и у ширем јавном разумевању неодвојиви су од имена Доситеја Обрадовића,²³ а ови други нису везивани за његово име ни у јавној ни у академској књижевној критици; управо супротно – традиционално су везивани за његове опоненте.²⁴ Послератни југословенски критичари углавном су следили Скерлићево мишљење, с нагласком на просветитељском рационализму Доситеја, али су му, за разлику од Скерлића, приписивали почетни "религиозни фанатизам" који се временом преображава у "слободно мишљење".²⁵ Ово опште место квалификовања личности културне историје према потребама владајућег политичког тренутка и његовог вокабулара наглашава *првенство контекста у односу на текст*²⁶ у процесу симболичког обликовања културног сећања и стварања одговарајућег канона тумачења. Подстакнута бројним сличним примерима превођења класика из једног система у други,²⁷ као и доминацијом национално-романтичарског оквира тумачења (културне) историје кроз време, покушаћу да испитам начине на који су ова два, традиционално супротстављена оквира памћења, просветитељски и романтичарски, инструментализована у посткомунистичком контексту и очекивању да Србија истовремено обнови своју државност и прикључи се Европској заједници.

Као и у многим другим културама, савремена друштвена збивања пресудно утичу на избор и интерпретацију културних садржаја прошлости, па и на њихово вредновање. Иако би се нашли појединачни примери просве-

²² С изузетком специјалистичких текстова, у домаћем јавном дискурсу под просветитељством се осим на процес просвећивања, у смислу ширења знања и образовања, углавном мисли на усвајање рационалистичке западноевропске мисли. О појму просветитељства видети више: Бајовић 2010, 3-27; Schmidt 2006, 647-663.

²³ Анкете су показале да већина грађана Србије под *просветитељем* подразумева (или једино зна за) Доситеја Обрадовића, у: Ивана Милановић Храшовец, Пропуштена прва лекција, Време, 28.10. 2010. с.28.

²⁴ Скерлић 1971, 45-57.

²⁵ "... (Т)ако се и Доситеј Обрадовић из *религиознога фанатика*, што је у почетку био, претвара у *побуњеника на цркву и слободног мислиоца*" (Богдановић 1948, 25, курзив Г.Ђ.). Ипак, ова илустрација је недовољна да би показала комплекснију слику употребе Доситеја у социјализму, која је следила главни ток тадашњих нарација и која још увек чека на своју анализу. За читаоце који су кроз процес основног образовања прошли после времена социјализма важно је да знају да последње селективно читање Доситеја није и прво.

²⁶ Berkhofer 1995.

²⁷ Више: Wachtel 2004; Вахтел 2001; Ђерић 2010.

титељског прегалаштва и у претходном веку, занемарени углавном због крутости и инертности домаће периодизације²⁸ или, пак, академске сујете, према расположивом материјалу савремена Србија своје културно сећање о почецима просвећивања везује искључиво за име Доситеја Обрадовића²⁹ чије су се "округле годишњице" срећно поклопиле с тежњама званичне постмилошевићевске политике. У средишту истраживања су интегративни ставови према Доситеју као националном представнику западноевропске просвећености, они који су углавном настајали у културним и научним институцијама државе и, пренесени у јавност, репрезентовали званично осмишљавање саодноса будућности и прошлости у последњој деценији. Усредсређеност на неполемичке ставове мотивисана је осветљавањем стратегије званичне политике у овом периоду, па ће стога сасвим на маргинама остати ставови који изазивају полемике.

У циљу идентификовања домена у којима се појављује Доситејево име као изворе истраживања користила сам дневнике Политика, Данас и Вечерње новости и недељнике НИН и Време. Према овим изворима, доступним у медијској документацији Ебарт, име Доситеја Обрадовића најчешће се појављује у називима школа, библиотека, споменика и спомен-плоча,³⁰ литерарних конкурса, културних свечаности, на годишњицама обележавања Првог српског устанка, затим у драмским, романескним и приповедним делима, углавном у својству главног јунака,³¹ у издаваштву, нумизматици, филателији и јавним манифестацијама које се тичу избора знаменитих Срба. Из ове перспективе, Доситеј је важан симбол меморијалне културе; упркос полемичком набоју, кога није ослобођен скоро ниједан представник културне историје,³² или управо због капацитета и за полемичан

²⁸ Најизразитији пример је широко деловање Гаврила Стефановића Венцловића (1680-1748) у јаком времену европског Просветитељства, посебно у залагању да одвоји народни језик од црквеног и славеносербског, у реформи језика и настојању да понуди графолошка решења азбуке за народни језик, затим у његовим беседама које су и формално и садржајно имале за циљ да поуче и просвете народ, у критичком односу према калуђерима и лошим обичајима, у рефлексивној поезији која излази из круга верских тема, преводилачком раду и сл. Упореди: Недељковић 2011, 7-80.

²⁹ Контрoверзни и двoсмислени однос према Светом Сави као "првом српском просветитељу" због комплексности питања и ограниченог обима текста циљно ће бити занемарен.

³⁰ Спомен плоча на згради Велике школе, Данас, 15.09.2008. с.7.

³¹ Срба Игњатовић, Историја и имагинација – приказ књиге Милисав Савића *Принц и сербски списатељ*. Вечерње новости, 08.02.2009. с.21; Ђавољи кромпир и заверенички виногради, Вечерње новости, 04.03.2009. с.22.

³² Попут просветитељства, коме се накнадно уписује одговорност за скоро све проблеме модерног доба, тако се и Доситеју каткад приписује одговорност

однос,³³ име Доситеја Обрадовића без сумње је стабилни и незаобилазни део културног сећања.³⁴

Осим домена меморијалног и пригодног, симболизам који носи име Доситеја Обрадовића имао је јасну савременополитичку употребљивост, пре свега мобилизацијску у процесу евроинтеграција,³⁵ али и дипломатску,³⁶ туристичку, верску, полемичку и реторичку. Наиме, попут појма просветитељства, које упркос бројним напорима и даље остаје без јасног одређења, и име Доситеја Обрадовића семантички се налази у распону између саморазумевања онога што означава у културно-историјском сећању и имена погодног за различита читавања извантекстуалне реалности, али и спорења.³⁷ О Доситејевом наслеђу тешко се може говорити као о наслеђу које је *неподељено примљено* у српском друштву³⁸ али се владајућем естаблишменту након двехиљадите године учинило да је друштвени контекст био управо такав да се за идеју афирмације Доситејевог наслеђа, као наслеђа које је *неподељено примљено*, била указала прилика.³⁹

Попуштање и скраћивање: стари крој за нови модел

Неполемичке, пригодне садржаје написа о Доситеју о важним годишњицама, којима се потенцира спој његовог космополитског (европско-

за савремену владавину "демократске руље". Видети више у: Тамара Скроза, Академско себеукидање, Време, 28.10.2004. с.22.

³³ Према наводима М. Јовановића у тексту – Не читајте превише да вам не би отпале уши (Данас, 15.06.2004. с.14) Доситеј је између осталог и "омражени просветитељ".

³⁴ У том контексту ипак изненађује одсуство личног имена Доситеј у Србији, за разлику од Саве, Арсенија и сличних имена која се бар спорадично јављају.

³⁵ Н.Н., И образовање води у Европу, Вечерње новости, 14.09.2008. с.8.

³⁶ Небојша Богуновић, Доситеј међу браћом, Вечерње новости, 27.11.2006. с. 31.

³⁷ Станко Стаменковић, Вечитост спорења Вука и Доситеја, Политика, 27.01.2008, с.А13.

³⁸ Промишљајући важност преноса наслеђа у контексту нације, Ренан у свом познатом говору (1882) каже да нација у савремености наставља вољу коришћења сваког наслеђа које се *неподељено примило* (Ренан, исто, курзив Г.Ђ.).

³⁹ Томе је, између осталог, погодовао смер обраћања просветитељског концепта, који карактерише надређена, "разумна" или "просветљујућа" позиција (у циљу еманциповања и "поправљања народа") за разлику од национално-романтичног оквира који своју идејну снагу црпи из обрнутог смера, тј. из народа. (Опширније: Ђерић 2006). Избором европско-просветитељског оквира као доминантног у овом периоду дато је за право оној школи мишљења према којој у народној култури српског народа, њеним традицијама и митовима, има нечега злог што се мора поправљати.

просветитељског) и националног погледа на свет, најкраће изражава следећи навод, који се може сматрати семиотичким индикатором не само доминантног смера савремених тумачења него пре свега начина прилагођавања националног мастер-наратива новим приликама и стварања ситуативно пожељног оквира памћења.

"Доситеј Обрадовић, светски путник и први полиглот међу Србима, следбеник Русоа и француских енциклопедиста, као и других великана духа, прелази у устаничку Србију и постаје министар просвете у устаничкој влади. Још за време боравка у Трсту половину своје уштеђевине поклонио је шумадијским устаницима, а са собом доноси библиотеку на страним језицима."⁴⁰

Већ на нивоу лексичке анализе, наизглед поларне појаве (светски путник, француски енциклопедисти, устаничка Србија, устаничка влада, шумадијски устаници, библиотека, страни језици) срећно су удружене у Доситејевом лику. Појмовни контрасти у очекиваном семантичком поретку бивају разлабављени, па и помирени у Доситејевом случају: њихов узајамни однос наговештава у ком семиотичком кључу написано треба да се појми. Одабрани вокабулар истовремено уоквирује концепт доминантног значења које се истицањем и блиским везивањем управо ових појмова и синтагми жели постићи; укратко, постављена је статична просветитељска сцена, у којој није тешко разазнати активност наглашавања чина Доситејевог повратка у земљу баш у време Устанка.⁴¹ Кроз сугестију излагања ризику, овај чин поприма значење херојског подвига, а спремношћу на самоодрицање може се тумачити даровање уштеђевине устаницима и библиотеке. Блиским, помирујућим односом супротстављених појмова у очекиваном семантичком поретку, вредности херојства, жртвовања и добротинства, традиционално везиване за оквир националног романтизма, посредством Доситеја привлачно су одевене у европско-просветитељском контексту. Војничко херојство, тј. херојство испољено у борби, у новим приликама преусмерено је на поље знања и просвећивања, иако је задржавало семантичке карактеристике традиционално схваћеног херојства са спремношћу на самоодрицање.

Доситејев хероизам постаје неизоставни дизајнерски потпис обновљене слике о њему, па и више од тога: херојска историја, тј. Доситејева херојска мисија,⁴² често иде испред културне. Неретко се истиче да се Доситеј, иако у поодмаклим годинама, *једини* међу културним посленицима то-

⁴⁰ Васо Милинчевић, Из дубине векова, Политика, 09.12.2004. с.ФЕ1.

⁴¹ Писци срећне руке, Вечерње новости, 04.01.2004, с. 23; Миодраг Матицки, Дани Доситеја, НИН, 23.09.2004, с.7.

⁴² Светлана Велмар-Јанковић наводи да је дочекан уз војне почасте. Видети: Царски дочек Доситеју, Вечерње новости, 29.06.2004. с.33.

га доба изван Србије, одазвао Карађорђево позиву да се врати у земљу и да својим знањем помогне устанике.⁴³ Управо сусрет просветног /просветитељског, оличен у раду Доситеја Обрадовића, и револуционарног, национално-будилачког подвига, персонификованог делом војда Карађорђа, није остао без утицаја на потоње обликовање колективног сећања, па и на савремени значај и статус самог Доситеја у друштвеној историји Србије.⁴⁴ У контексту истицања рада на националном буђењу – осим његовог долаaska у Србију у време Устанка⁴⁵ – најчешће се наводе Доситејеви стихови посвећени устаницима и Карађорђу: *Востани Србије/ давно си заспала/ у мраку остала/ сада се пробуди/ и Србље возбуди.*⁴⁶

Необични преплет симболике национално-романтичног и европско-просветитељског оквира памћења у процесу превредновања мастер-наратива, видљив у вокабулару и смислу који поенте новинских текстова носе, најизразитији је на плану примењене стратегије. Ако се национална прича разумева као велика прича освајања слободе, која у циљу опстанка треба стално да се прилагођава новим приликама, онда се та промена у последњој деценији идентификује у измени фокуса више него у мењању форме и садржаја. Семиотичким моделирањем носећих појмова и једног и другог оквира тумачења, односно кидањем веза између знака и његовог ранијег садржаја и уписивањем новог садржаја у знак, постепено је реорганизована традиционална семантика обају ових оквира. То је, иако неочекиван, једноставан процес, заснован на знању да појмови нису чињенице, него да им вредност "чињеница" уписује контекст употребе. Будући подложни семантичким променама у односу на смену идеолошких и културних кодова – значења им додељују потребе нових прилика.

Тешко је у новим дискурсима не уочити стихију времена у којој кроз исто корито тече друга семантичка река. Начин да се оснажи илузија националне самоуверености нађен је у компромису између противречних семантика херојског и просветитељског: удружен са семантиком Доситејевог просветитељства и херојски оквир добија нешто од еманципатор-

⁴³ Љиљана Чубрић, Само српске речи, Политика, 28.01.2004, Б7.

⁴⁴ "Устаничка Србија и Срби у целини су својим националноисторијским програмом водили борбу за повратак у европски политички, привредни и културни простор чији су нераздвајни део били до османских освајања средином 15. века. Велика школа и Доситеј Обрадовић на симболичан начин изражавају ту културну тежњу". Славенко Терзић, Страх од сопствене историје (интервју), Политика, 08.01.2005. с. КД8.

⁴⁵ "Сада је прави тренутак јер је он, осим што је био полиглота окренут свету, био и светионик Првог српског устанка." Миодраг Матицки, Дани Доситеја, НИИ, 23.09.2004, с.7.

⁴⁶ Љиљана Чубрић, Само српске речи, Политика, 28.01.2004, Б7.

ског карактера приликом постављања сцене за нову политику сећања.⁴⁷ На другој страни, мрежа значења симболичког потенцијала Доситејевог имена постаје оперативна у стварању нове представности српске прошлости једном нагодбом: по среди је употреба *културне форме као покрића за друштвено делање*.⁴⁸ Осим што треба и да задржи и да реформише појмове национално-романтичног оквира памћења, празнећи их од компромитованих значења у непосредној "лошој прошлости", овај дискурс, креативно кооптирајући различите оквира памћења, производи *семиотичку илузију о непроменљивости* и континуитету културе, па тако и доследности самих пропагатора. У тој нагодби, традиционално схваћено *херојство*, које је интенционално требало "препаковати" ако не и одбаци, држало се у новим дискурсима као *стални означитељ* осветљавајући променљиво означено.⁴⁹ Потврдивши статус "вечне суштине" херојских вредности у српском мастер-нарративу (која, као у било ком другом миту, "вечном суштином" постаје захваљујући својој способности за увођење иновације у тумачењу) хибридна просветитељско-херојска наративна продукција продужавала је живот оној идеологији и оквиру тумачења прошлости који је доводила у питање, настојала да превазиђе или прикрије.

Као новоизабрани културни симбол дисконтинуитета са "лошом прошлошћу" и сам Доситеј добија улогу настављача онога чему се супротстављао својим делом, а тесна реторичка спона његовог књижевног рада с херојским чином прикључења устаницима, појам просветитељства обогатила је значењима нужности политичке и револуционарне промене. Наиме, осим уобичајених конотација у српском језику (које се тичу рационалног просуђивања, стицања и ширења знања, посебно међу неуким деловима становништва)⁵⁰ појам просветитељства све више асоцира на политичко

⁴⁷ Миодраг Матицки, Година Доситеја Обрадовића: највећи слуга српског народа, Политика, 14. 05. 2011.

⁴⁸ Херцфелд 2004, 19.

⁴⁹ Пропагандни програми у овој деценији углавном су инструментализовали и (де)конструисали херојски оквир тумачења културе, односно њен мастер-нарратив. Најистакнутији "хероји" у јавности Србије постале су бебе (за које су организовани "маршеви", "офанзиве", "фронтови"), али и новорођене животиње, спасене животиње, баке и деке; различите акције и програми листом су представљани "биткама" (за профит, потрошаче, бебе, радна места, животну средину, енергију, будућност, родитељство, воду, свеж ваздух, гледаоце, гледаност, читаоце...) као што је и сваки корак у напредовању према чланству у Европској заједници такође именован "биткама" – за безвизни режим, приступање, статус; ма шта да је била тема у јавности, од свакодневних до политичких питања, звонило је од "борбености".

⁵⁰ Бајовић, исто.

буђење или се употребљава у контексту нужности политичких искорака и промена, у значењу незаобилазног услова сваког напретка.⁵¹

С друге стране, узроци Доситејевог хероизма у новим дискурсима двојаче су природе и зависили су од перспективе посматрања: већински, разлици хероизма пронађени су у прикључењу устаницима, изузетности тог подвига и спремности на личну жртву, у рејим интерпретацијама Доситејев хероизам идентификован је у отпору Цркви.⁵² Ова два смера употребе Доситејевог наслеђа – један који је водио "цивилизовању", "препакивању" или превредновању традиционално схваћеног херојства и борбености, и други, који се тичао маргинализације утицаја Цркве на друштвени живот – постизани су или проширењем основа Доситејевог изворног концепта или његовом редукацијом и кривотворењем. На који год начин су те замисли реализоване, несумњиво је да је широк спектар делатника улагао напоре да Доситеја Обрадовића дизајнира као националног јунака новог типа. И, производ није изостао: у духу времена нових технологија, он је, попут шампона за косу "два у једном", и прао и регенерисао.

Упркос ширини подухвата и разноврсности мотива, овај дискурс пати од чулне уверљивости онога што се њиме конструише колико и од материјалних грешака: речју, није био у очекиваној координацији с фактичким стањем. Поставши реторички тик дискурса о Доситеју, најчешћа је она грешка којом се наглашава изузетност његовог херојског подвига – да се, наводно, *једини* одазвао позиву Карађорђа за помоћ,⁵³ мада за њом

⁵¹"Књиге, браћо моја, књиге, а не звона и прапоре – узвикивао је наш просветитељ Доситеј Обрадовић крајем 18. века када је из ондашње Европе прелазо границу на реци Сави да би се придружио српским родољубима који су припремали ослобођење Србије од турског ропства", у: Писци срећне руке, Вечерње новости, 04.01.2004, с. 23; " Дакле, поред ратничке свести, постојала је и свест од користи од образовања, управо у исту сврху – ослобођења и напретка." Добривоје Младеновић, Карађорђево темељ, Политика, 25.07.2003, с.Б7; "Оно што је Доситеј радио пре два века, требало би и ми да радимо данас." Бранко Ковачевић, Данас, 26.01.2011. с.2;

⁵² Поједине савремене интерпретације иду толико далеко да врхунац Доситејевог дела и његовог "борбеног подвига" изналазе у "супротстављености цркви", иако су извори на које се Доситеј најчешће позива јеванђеља, богословска дела, што још једном показује да мотив Доситејевог актуелизовања има изванкњижевну природу, а да књижевна остаје потпуно непозната и незанимљива изван инструментализације у савременом политичком контексту. Видети: Небојша Ранђеловић, Друштво у кризи и одговорност интелектуалне елите. Политика, 20.10.2010. с.А14.

⁵³ Многи Срби из Аустрије материјално и духовно помагали су шумадијске устанике, међу којима и тадашњи духовни поглавар аустријских Срба митрополит Стефан Стратимировић. Осим њега, на различите начине устанике су помагали и други културни посленици тога доба, попут Ивана Југовића, Божицара Грујовића (Теодора Филиповића) и Стефана Живковића Телемаха.

не заостаје ни она која се тиче Доситејевог, опет наводног, оснивања министарства просвете и/или универзитета пре двеста година.⁵⁴ Још чудније звучи да је Доситеј Обрадовић био "вишедеценијски министар просвете"⁵⁵ упркос чињеници да је у Србији живео тек неколико година. Могуће је да су ове и разне друге омашке производ уопштавања или немара, али једнако важан разлог ове појаве потиче из саме суштине изградње колективног сећања.⁵⁶ Наиме, колективном сећању својствено је преувеличавање заслуга изабраних личности културне историје, па је свако такво сећање споразум између савремене потребе и историографије – на штету историографије. Посматрано из те перспективе, "омашке" су неизоставни зачин конструисања политике прошлости, њена храна.

У језику новог назовисећања растегљивих нормативних оквира читамо налог потребе припадности, адекватне социјалне оријентисаности. Тако осликан, према налогу садашњице, Доситеј, њен овлашћени адвокат, био је идеални портрет очекиваног политичког става током деценије, и "европски" и "свој". Компатибилан новимполитичким стремљењима, попут аналгетског средства за болне тачке поетичке меморије заједнице, добија вишеструко идеолошко-терапеутско значење и постаје носилац свеобухватног кишобрана за промовисање колективистичких вредности. Ипак, упркос типичним мањкавостима ових процеса и скоро никаквим учинцима, у оквиру остварења намере културног преображаја, употреба Доситеја учинила се софистициранијим покушајем хватања корака с временом и захтевима вредносне промене националног самопоимања. Али, то се тако само чинило: слични политички фризираним извештајима о садашњости, ставови о просветитељству и Доситеју мало су донели и о једном и о другом, а понајмање су допринели друштвеном сећању грађана Србије, њиховом самопоимању или кохезији заједнице. Уместо тога – политичко прорицање будућности – море слова ослобођено тежине, својеврсни "међутон" ороченог трајања, без рефлексивног или осећајног усидрења у заједници.

⁵⁴ Познато је да је реч о Великој школи за чије је оснивање најзаслужнији Иван Југовић.

⁵⁵ "Истрајавања на приближавању Срба другим културама јесу највећи дар који нам је оставио *вишедеценијски министар просвете Доситеј Обрадовић*." Миодраг Матицки, Година Доситеја Обрадовића: највећи слуга српског народа, (антर्फиле) Политика, 14. 05. 2011. (курзив Г.Ђ.)

⁵⁶ Осим фактографских пропуста који су вероватно настали и због непознавања биографије или историјског контекста у коме је Доситеј живео, са становишта стварања колективног сећања, а то значи *кохезије заједнице*, свакако је неадекватан избор његових цитата у штампи, попут "Поповска и прасад ваљало би да су паметнија а њиова су и деца луђа него остали људи" или "Ја сам свагда приметио да они који много читају мало посте" и сличних, који су међу најучесталијим.

А тај пут већ смо прелазили и с другим "писцима путницима".⁵⁷ Нема у томе ничега што већ није било у дугом низу конверзија из једне фикције прошлости у другу, увек исто: испред је била разумљива лаж а иза неразумљива истина. И, ако и сам избор није био лажни избор, бирано је према закону разумљиве лажи. Као и другим, тако потребним саморазумљивим лажима, одрживим на измењеном фокусу и доброј вољи за одговарајућу интерпретацију, и културном сећању судбина зависи од околности. И зато, све ово можда и није тако важно, јер је овде културно сећање попут заљубљености и сличних уобразиља: кад нестане мисао на којој су засноване и оне ће нестати.

Ко је овде цариник?

Средиште овог истраживања било је у показивању начина успостављања контроле над сликама националне културе и конструисања наративног обрасца пожељне прошлости у коме су, више од самог Доситеја, исцртаване смернице у промени друштвеног самопоимања, а понајвише њеног представљања. Стога се ова анализа није тицала Доситеја и значаја његовог дела, него последњег измишљања нације и једне од стратегија редифинисања њеног мастер-наратива након две хиљаде године, када је конфузну ситуацију требало санирати, између осталог, и новим дизајном протагониста и слика "корисне прошлости".

У постављању сцене за нову политику прошлости идеолошки кодирани наративи са, истина, различитим предзнаком, третирале су ону прошлост која се десила пре сећања, али то никако није разлог њихове неубудљивости. Разлози су у самој поставци, занемаривању разорног потенцијала скрајнутих садржаја, односно наметању препакованих и њиховом претварању у празни идеолошки стереотип, али и у ономе о чему је овде било највише речи: стратегији и језику. Наиме, у примењеној стратегији и посебно у језику пожељне конструкције прошлости, тј. будућности, ове наративе најсличније су биле онима чији су симболички означитељи након промена 2000. године прецртани из државног календара. Зато, иако парадоксално, на смер контролисаног конструкта друштвеног преображаја највише је утицао трећи, можда и најживљи оквир сећања ове заједнице, а то је социјалистички – оквир народно-ослободилачке борбе – онај на коме је конструисан а у последњој деценији и деконструисан "Немац" у нама самима.

У револуционарно схваћеној смени идеологија или, прецизније, на преласку из једне догме у другу, симболизам Доситеја постаје важан носилац значењског обрта који је изграђен на некој врсти нагодбе између

⁵⁷ Ђерић 2010, 87-115.

различитих оквира памћења, и коначно, између садржине и форме, одела и кроја. Та нагодба која је у деценији амнезије требало да доведе до (дис)континуитета с херојским наслеђем (променом семантичког акцента и преношењем кодне специфике на друге домене) није била без социополитичке мотивације у позадини. Нова маска националне својствености, између осталог, била је последица антиципирања задовољавајуће промене у политици историје и сећања за политички оквир коме се тежило. У остварењу тог процеса или "задатка", приписивање колективистичких, романтично-националних својстава јед(и)ном просветитељу личило је на препакивање пакета забрањене материје како би се лакше провукла кроз царину. И, ма колико креатори политике прошлости били рутинизовани, у самом чину препакивања има нечега постидног и понижавајућег.

Само, ко је овде цариник? И ко је строжи цариник – прошлост или будућност?

Литература

- Antonijević, Dragana. 2009. À propos du concept de l'oubli de Lévi-Strauss. Structure de communication perturbée et styles de pensée dans la Serbie en transition. *Etnoantropološki problemi* 2 (4): 167-197.
- Assmann, Jan. 2006. "Kultura sjećanja". U *Kultura pamćenja i historija*, Brkljačić, M. i Prlenda, S. (ur.), 45–78. Zagreb: Holden marketing – Tehnička knjiga.
- Асман, Алаида. 2011. *Дуга сенка прошлости. Култура сећања и политика повести*. Београд: Библиотека XX век.
- Ashton, Paul & Hilda Kean. 2009. *People and their Past. Public History Today*. New York: Palgrave-Macmillan.
- Бајовић, Тијана. 2010. Просвећивање просветитељства: о перманентној кризи појма. *Филозофија и друштво* 2/10, XXI: 3-27.
- Berkhofer, Robert. F. 1995. *Beyond the Great Story. History as Text and Discourse*. Cambridge: Mass.
- Богдановић, Милан. 1948. *Критике*. Загреб: Накладни завод Хрватске.
- Connerton, Paul. 2008. Seven types of forgetting. *Memory Studies* (1): 59- 71.
- Давид, Леа. 2009. "Сећам се, дакле, постојим: идентитет Срба као рефлексивна културе сећања". У *Памћење и носталгија*, Гордана Ђерић (ур), 139-171. Београд: ИФДТ – "Филип Вишњић".
- Ђерић, Гордана. 2006. Европско-просветитељски и национал-романтичарски извори културног памћења: рефлексивне у савременим расправама. *Филозофија и друштво* 2: 77-91.
- Ђерић, Гордана. 2010. *Прошлост у садашњости. Прилози преносу сећања кроз време*. Београд: ИФДТ – "Филип Вишњић".
- Halbwachs, Maurice. 1992. *On Collective Memory*. London: The University of Chicago Press.
- Херцфелд, Мајкл. 2004. *Културна интимност. Социјална поетика у националној држави*. Београд: Библиотека XX век.

- Лотман, М. Јуриј. 2004. *Семиосфера. У свету мишљења. Човек – текст – семиосфера – историја*. Нови Сад: Светови.
- Менасе, Роберт. 1995. *Земља без својстава*. Београд: Време књиге.
- Наумовић, Слободан. 2007. Да ли је Фауст био "Отпораш"? О субјективистичком објективизму и објективистичком субјективизму у интерпретацији (пост)модерних друштвених и политичких покрета. *Филозофија и друштво* 3: 103-117.
- Недељковић, Олга. 2011. The Linguistic "diglossia" of Gavriilo Stefanović Venclović and "проста мова" in the Literature of the Orthodox Slavs. *Serbian Studies Research* 2 (1): 7-80.
- Nora, Pierre. 2006. "Između Pamćenja i Historije. Problematika mjesta". U *Kultura pamćenja i historija*, Brkljačić, M. i Prlenda, S. (ur.), 21–45. Zagreb: Holden marketing – Tehnička knjiga.
- Roediger, Henry L. III and James V Wertsch. 2008. Creating a New Discipline of Memory Studies. *Memory Studies* 1 (1): 9-22.
- Renan, Ernest. [1882] 1996. "What is a Nation?" In *Nationalism in Europe 1815 to the Present. A Reader*, Woolf, S. (ed), 48-61. London: Routledge.
- Тодорова, Марија. 2010. *Дизање прошлости у ваздух. Огледи о Балкану и Источној Европи*. Београд: Библиотека XX век.
- Samuel, Raphael. 1994. *Theatres of Memory. Past and Present in Contemporary Culture*. London: Verso.
- Singer, A. Jefferson & Martin A. Conway. 2008. Should we forget forgetting? *Memory Studies* 1 (3): 279-285.
- Скерлић, Јован. 1971. *Студије: Досудеј Обрадовић*. Београд: СКЗ / Нови Сад: Матица српска, 45-57.
- Schmidt, James. 2006. What enlightenment was, what is still might be, and why Kant may have been right after all. *American Behavioral Scientist* 49: 647-663.
- Вахтел, Ендру Барух. 2001. *Стварање нације, разарање нације*. Београд: Стубови културе.
- Wachtel, B. A. 2004. "How to use a Classic: Petar Petrović Njegoš in the Twentieth Century", U *Ideologies and National Identities: The Case the Twentieth –century Southeastren Europe*, Lampe, J. R. & Mazower, M. (ed), 131–153. New York: Central European University Press.
- Zerubavel, Yael. 1995. *Recovered roots: Collective memory and the making of Israeli national tradition*. University of Chicago Press.

Gordana Đerić

Institute of European Studies, Belgrade

A Heroic Cut for the European Suit:
Redesigning the Politics of Serbian Memory at the
Start of the 21st Century

Using the undeniable influence the public has on the creation of social cohesion as a starting point, this paper questions the idea that social conditioning

shapes collective memory out of the political anticipation of contemporary and future needs of society. This thesis, illustrated through the analysis of the reconstruction of memory pertaining to Dositej Obradovic in print media, is considered within the context of social changes occurring after the year 2000 and the state's endeavor to join the European Union. Aside from the context in which Dositej is used as a means for political affirmation of the idea that the Serbian people belong in the EU, and provides a cultural foundation for it, the utilization of Dositej is treated as one possible approach within the wider inquiry into the ways in which Serbia's official discourse attempts to overcome its "bad past" through utilizing a "useful past".

Key words: collective memory, the politics of memory, master-narrative, the public, Dositej Obradovic

Un patron héroïque pour le costume européen:
redesign de la politique de la mémoire de la Serbie au
début du XXI^e siècle

Prenant comme point de départ l'influence incontestable du public sur la création de la cohésion sociale, c'est la thèse de la formation de la mémoire collective socialement déterminée, reposant sur l'anticipation politique des besoins actuels et futurs de la société, qui est ici réexaminée. Cette thèse, illustrée par l'analyse de la reconstruction du souvenir de Dositej Obradović dans le discours de la presse, a été considérée dans le contexte des changements sociaux depuis l'année 2000 et les efforts de l'état de s'intégrer à l'Union européenne. L'affirmation politique immédiate de l'idée de l'appartenance du peuple serbe à cette Union et l'assurance de son fondement culturel mis à part, le cas de l'utilisation de Dositej a été traité comme une des approches possibles dans l'étude de la manière dont la Serbie officielle a tenté au début du XXI^e siècle de dépasser son "mauvais passé" par l'instrumentalisation du "passé utile".

Mots clés: mémoire collective, politique de la mémoire, méta-récit, public, Dositej Obradović

Primljeno: 28.12.2011.

Prihvaćeno: 10.01.2012.